

THE RETURN OF MENNESKET

- FRODE NYENGS BOK OM FØLELSER ER
INTERESSANT, MEN UORIGINAL

av Kristian Meisingset

Frode Nyeng, født 1970, er førsteamanuensis i filosofi ved Trondheim Økonomiske Høgskole (HiST). I *Følelser i filosofi, vitenskap og dagligliv* (heretter *Følelser*) behandler han følelser i en bred filosofisk kontekst. Nyeng står i en dydsetisk, hermeneutisk tradisjon, med aner tilbake til blant andre Aristoteles. For å forstå standpunktet vil jeg innlede med å se på noen filosofiske tenkere i det 19. og 20. århundret Nyeng bruker til å definere egen posisjon.

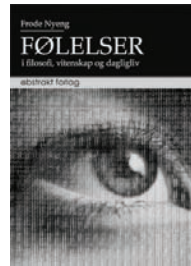
Brødre, hvor er det vanvidd som skulle egge eder?
Hvor er det lys som skulle slikke eder med sin tunge!
(Nietzsche 1999, s. 4)

Mot slutten av 1800-tallet gjør Friedrich Nietzsche opprør mot den undertrykkende moralen og mot Gud, i forsvar for et sterkt menneske med sterke følelser og stor selvtilit. Når alt er falt, kan kun jeg definere mitt og meg selv.

Tidligere på 1800-tallet meldte Arthur Schopenhauer det motsatte. Tilfredsstillelse er kortvarig og føder nye behov, og viljen *til* (Nietzsche: Vilje til liv, til makt) fratras fortens objekter, og føder så en eksistensialistisk kjedsomhet: "Således er da viljen til liv uendelig streben og lidelse uten ende." (Schopenhauer/Bjelke 1988, s. 72).

Livet ble verre. I Albert Camus' *Den Fremmede* (Camus 1942) beholdes Nietzsches livsgnist, men illusjonen om at den kan bidra til å skape betydning eller reell glede er vekkt. Livet leves ikke, men brennes. Denne syntesen av Nietzsche og Schopenhauer gir en estetisk målestokk for livet: Hvor raskt, hvor hurtig, hvor sterkt, hvor ekte!; i stedet for en etisk målestokk: Hva er godt, hva er ondt?

Camus møter sin motsats i Peter Wessel Zapffe på 1920-tallet. Hos Zapffe rettes angsten mot det uvisse.

Følelser i filosofi, vitenskap og dagligliv
Frode Nyeng
Abstrakt forlag
2006

Kunnskapen om døden og mangelen på overbyggende verdistrukturer gjør tragedien til eneste mulige utfall. Sterkere motsetning enn mellom dette og Nietzsches skal man lete lenge etter. Men noe har de til felles: De er ekstreme.

Slike ekstreme posisjoner har definert mye av 1900-tallets filosofi. Det har gått sport i å rive ned meningskonstruksjoner (strukturalister/ poststrukturalister/ modernister/ postmodernister), og det har blitt lyst død over metafortellinger, kapitalisme, meningstap, forbrukerkultur, byråkratikkultur og elitekultur. I sentrum har et ensomt menneske uten sosiale, meningsfulle eller moralske holdepunkter stått. På slutten av det 20. århundre fikk den dydsetiske, hermeneutiske tradisjonen en renessanse, med blant andre Alasdair MacIntyre og Charles Taylor. Etter 100 års stormløp mot avgrunnen er mening, moral, autoriteter og mennesker med vanlige følelser og fornuft på vei tilbake.

Det er i denne konteksten Nyeng i *Følelser* ønsker å rydde opp i forståelsen rundt følelser. I denne anmeldelsen vil jeg se nærmere på bokens grunnleggende påstander. Leseren har likevel alt nå merket bokens største problem. Dette er ikke original filosofi, og de som har gjort dette før Nyeng har i mitt syn også gjort det bedre enn ham. Men en ting skal han ha: Mye av 1900-tallets feilslåtte filosofi henger igjen i academia. Hvis boken kan bidra til å luften ut noe av det gamle støvet, bøyer vi oss i takknemlighet.

Det er hovedsaklig tre myter Nyeng tar avstand fra, som utgjør vridningen i boken, og som definerer hans egen posisjon som (tilsynelatende) utfordrende.

Den første er tanken om at følelser skiller seg fra fornuft. Robert Solomon, en filosof Nyeng støtter seg mye på, kritiserer Freuds følelsesteori. For Freud er følelser/

emosjoner de ubevisste kreftene som truer med å ”innta bevisstheten med krav om utløsning,” og de er ikke resultat av annet enn ”et dynamisk system av krefter som opererer på utsiden og uavhengig av bevisstheten.” (Solomon 1993, s. 83). Dermed trues menneskets evne til å være en bevisst etisk orientert handlende aktør. En annen filosof, som Nyeng kritiserer, er Jean-Paul Sartre. Her er følelsene gjenstand for våre valg. Vi kan bestemme hva vi vil føle, men når vi plasserer oss i følelser, preges vi at det Sartre kaller *ond tro*. Følelsene forfalsker virkeligheten.

Nyeng plasserer seg i opposisjon til begge. 1. Følelser er en del av vår måte å forstå og håndtere verden, oss selv og andre mennesker på. Følelser og fornuft er to sider av samme sak, for eksempel fordi enhver fornuftig handling baserer seg på allerede følelsesbaserte verdidommer. 2. Følelser er ikke tilslørte, irrasjonelle størrelser i opposisjon til vår fornuft, like lite som vi helt og fullt kan styre dem. De formes tvert imot, på samme måte som fornuften, i en vedvarende hermeneutisk prosess, der andre mennesker, kulturelle normer, språk og vår egen tolkning av oss selv spiller inn.

Mennesket har altså en slags praktisk fornuft, i aristotelisk forstand, som bygger på at følelser og fornuft er ett og det samme og spiller sammen i et dyktig og klokt menneske.

Den andre myten Nyeng tar avstand fra er et atomistisk menneskesyn som sier at menneskene er selvstendige individer, med tanker, språk og følelser, eksistensielt uavhengige av andre.

Nyeng distanserer seg fra to ulike former for atomisme. Den første er den dominerende systemorienterte samfunnsteorien som eksempel, og Nyeng stiller opp Niklas Luhmann som representant. Deres standpunkt er at sosial kommunikasjon i utgangspunktet foregår mellom mennesker, som deltar i samhandlingen som lukkede objekter. Det psykiske, personlige og følelsesmessige er dermed inne i enkeltmennesket. Den andre eksemplifiseres ved Zygmunt Baumann. Han mener at en atomistisk samfunnsforståelse ligger til grunn for markedssamfunnet, og at denne har fått forme vårt samfunn. Relasjoner mellom mennesker er blitt relasjoner mellom aktører med en privat agenda. Tradisjonelle fellesskap med andre formål, verdier og funksjoner smuldrer vekk.

Nyeng står for en hermeneutisk og handlingsorientert språkfilosofi. Språk har mening som handling, i situasjoner, med andre mennesker; i sin kontekst; og det blir meningsløst å si at ord er bokser med mening som anvendes etter hvorvidt de bedre enn andre ord passer til å beskrive en gitt virkelighet. Denne språkfilosofien gir en ikke-ato-

mistisk forståelse av det å være menneske i verden. Språk skapes kontekstuellet. Det er språk som gjør at vi har tilgang til å tolke oss selv, våre følelser, og våre relasjoner til verden og andre mennesker. Menneskets væremåte er i seg selv ikke-atomistisk, fordi den oppstår i relasjon til andre og til verden.

Konklusjonen blir enkelt og greit at identitetsdannelse, selvforståelse og selvcentrert handling ikke kan forstås løsrevet fra det sosiale rom. Mennesket er først og fremst sosialt. Dermed forkaster Nyeng Luhmann og Baumanns samtidsdiagnose.

Den tredje myten Nyeng tar avstand fra er en dualistisk tanke om at menneskene er uten reell tilgang til sin fysiske virkelighet. Denne ligger bak synet på mennesket som fremmedgjort. Fremmed for sine tanker, følelser og kropp, og fremmed for andre mennesker og ting rundt det. Også språket er sosialt konstruert, uten kontakt til noen ytre virkelighet.

For Nyeng er dette en misforståelse av hva det er å være menneske i verden. Han lener seg på Maurice Merleau-Pontys forståelse av kroppens rolle i å koble bevissthet og verden sammen. At vi ser, beveger oss og har affekter som lyst, begjær og sinne inngår et tett samspill med bevissthet og følelser. Kropp er bevissthet og følelser. Nyeng trekker frem Martin Heideggers forståelse av at det å være menneske er å være menneske-i-verden. Det er å være verden. Vi er kroppen vår. Fordi vi primært er og bruker verden, møter vi den alltid med mening. Og derfor er vi alltid stemt i forhold til verden. Den fremstår aldri som ren eller egentlig. For Nyeng betyr dette at det ikke gir mening å snakke om en meningsløs verden.

Med dette faller dikotomien mellom mennesket og verden vekk. I det hele tatt er Nyengs prosjekt å vise at de ulike skismaenes dager er talte.

Det er mye i Nyengs filosofi som er intuitivt riktig, og som stemmer i forhold til nyere sosiologi, språkfilosofi og filosofi. Som tittelen, *Følelser i filosofi, vitenskap og dagligliv*, signaliserer, får følelsene konsekvenser innenfor både filosofi, vitenskap og dagligliv. Uten at jeg vil gå nærmere inn på det. For det er ett ankepunkt jeg har lyst til å ta opp, fordi Nyeng står i fare for å kaste ut noen av 1900-tallets (og tidligere tiders) innsikter med badevannet.

Deler av menneskets erfaringer er det umulig å feste i språk. Derfor er det viktig å være kritisk til språkets maktpotensial, og kritisk til idealer om harmonisk og fredelig intersubjektivitet. Mye av det sosiale er uharmonisk, og mange av menneskets impulser kan undervinges samtale og fellesskap. Vi har et mørke inni oss, som vi kjenner, og til tider utforsker. Vi kan forsøke å gripe det, men vi har

• Kristian Meisingset

vel aldri følelsen av at det er helt grepet.

Dette handler også om identitet. Det er en forskjell mellom den språklige definisjonen av deg selv, og deg selv. Bildet som festes av deg i det sosiale, intersubjektive språket, trenger ikke være i overensstemmelse med ditt indre. Nyengs konklusjon om at identitet og selvforståelse ikke kan forstås løsrevet fra det sosiale rom kan være farlig og undertvingende. Det ikke-språklige og ikke-sosiale har også en rolle. Og den kan ikke begripes.

Det er altså viktig å peke på det ekstreme, på dikotomiene. Georg Wilhelm Friedrich von Hegel (1770-1831) var kanskje den første filosofen som søkte å bryte ned dikotomiene. Men Hegel var påpasselig med å samtidig beholde dem. Når det gjelder menneskesyn gjør dette at Hegel kan holde i live en tilsynelatende uforenbar motsetning. Charles Taylor har jobbet med Hegel, og omtaler dette slik: "Hegel's philosophy is an important step to develop a conception of freedom as total self-creation..." (Taylor 1979, s. 167). Og samtidig:

Hegel's writings provide one of the most profound and far-reaching attempts to work out a vision of embodied subjectivity, of thought and freedom emerging from the stream of life, finding expression in the forms of social existence, and discovering themselves

in relation to nature and history. (Taylor 1979, s. 168)

Med andre ord: Dikotomien utslettes og opprettholdes samtidig. Individ og fellesskap: Ja takk, begge deler. Det er identitet mellom forskjell og identitet. Charles Taylor kan dermed selv peke på at de moderne mytene "Du står fri til å *skape* deg selv som du selv ønsker" og "Det handler om å *finne* deg selv," dermed begge to kan medføre sannhet.

Min påstand er at Nyeng ikke gir dette en klar rolle. Mye av 1900-tallsfilosofien kan anklages for å ha drevet dikotomiene så langt at store deler av det å være et menneske i verden forsvant, fordi identitet mellom for eksempel subjekt og verden, eller følelser og fornuft, var umulig. Men Nyeng kan anklages for å drive det for langt i den andre retningen. Dikotomiens identitet trekkes så langt at dikotomiene fullstendig reduseres til identitet. Og dermed forvinner andre deler av hvordan det er å være menneske i verden.

Det trengs igjen et kompromiss, mellom Nyeng og dem han angriper. Mye av grunnlaget for dette kompromisset er allerede lagt av Hegel, og en dyktig viderefører av dette er Charles Taylor. Ikke bare er Nyengs filosofi sent ute, men den overgår av det som har vært gjort på området allerede.

LITTERATUR

- Camus, A. 1999. *Den fremmede*. Gyldendal Norsk Forlag.
Haave, J. 1999. *Naken under kosmos – Peter Wessel Zapffe. En biografi*. Pax Forlag.
Hellesnes, J. 2004. *Illusjon?* Samlaget.
Merleau-Ponty, M. 1994. *Kroppens fenomenologi*. Pax Forlag.
Nicolaisen, R. F. 2003. *Å være underveis – Introduksjon til Heideggers filosofi*. Universitetsforlaget.
Nietzsche, F. 1999. *Slik talte Zarathustra*. Gyldendal Norsk Forlag.
Nyeng, F. 2006. *Følelser i filosofi, vitenskap og dagligliv*. Abstrakt forlag.
Schopenhauer, A/Bjelke, J. H. 1988. *Verden som vilje og forestilling – Arthur Schopenhauers hovedverk*. Solum.
Solomon, R. C. 1993. *The Passions – The myth and nature of human emotion*. Notre Dame Press.
Taylor, C. 1979. *Hegel and modern society*. Cambridge: Cambridge University Press.
Taylor, C. 1998. *Autentitetens etikk*. Cappelen.